

Varför glömmes Swärd bort vissa hemlöshetsperspektiv?

Professor Hans Swärd vid Socialhögskolan i Lund har skrivit boken "Hemlöshet", vars första upplaga kom ut 1998 och den andra 2008, utgiven av Studentlitteratur.

I förordet till den andra upplagan skriver Swärd att han vill "göra en rejäl omarbetning och uppdatering av boken" samt "ge en översiktlig beskrivning av hemlöshetsfrågan utifrån olika perspektiv."

Swärd beskriver hemlöshetsfrågan under fyra tidsperioder alltifrån senare hälften av 1800-talet fram till "Den nya hemlösheten" 1985 och framåt. Han går igenom sex svenska hemlöshetsundersökningar varav den äldsta är Tengdahls "Material till bedömning af hamnarbetarnes i Stockholm lefnadsförhållanden" (1897) och den senaste Stenbergs, Svanströms och Åhs "Utelligarna i välfärdssamhället" (1989). Dessa genomgångar är strukturerade och bra.

I ett kapitel går definitioner, gränsdragningar – när en person skall räknas som hemlös – igenom samt också något om de utredningar, utvärderingar och forskning som gjorts. Här är bostadsfrågan det centrala. Beträffande forskningen om hemlösa och hemlöshet har den enligt sociologen Martin Börjesson (2005) sedan länge haft en socialmedicinsk förankring men att den nu börjat sprida sig till andra samhällsvetenskapliga områden. Kapitlet "Perspektiv och förklaringar" har en teoretisk sociologisk och social infallsvinkel men skrivningen upplever jag bitvis något snårig och svårförståelig.

Omfattningen av hemlösheten i Sverige och en del andra länder beskrivs. De nationella kartläggningar av hemlösheten som gjorts senast 2005 i Sverige tas upp. Sedan början av 1990-talet har hemlösheten i Sverige legat på ungefär samma nivå men möjligen ökat något under de första åren under 2000-talet.

De organisationer som arbetar med hemlöshet och hemlösa är dels offentliga och dels frivilliga. Swärd anger att i både statliga utredningar och i Socialstyrelsens slutsatser och rekommendationer framhålls att hemlöshetsproblemet till stor del har en strukturell bakgrund och måste lösas genom bostadspolitiska åtgärder, vilket jag håller med om även om andra åtgärder ibland kan behövas (se nedan). När det gäller organisationernas möjligheter att komma tillrätta med problemet har dessa ingen makt över att ge hemlösa en lägenhet på bostadsmarknaden. I stället får organisationerna inrikta sig på att lindra skadeverningarna av hemlösheten. Dessutom finns det enligt Swärd "ett glapp mellan forskningsresultat om olika åtgärders effekter och faktiska möjligheter

att vidta effektiva åtgärder”. Ibland kan det till och med vara så som hemlöshetsforskaren Ingrid Sahlin påpekar att åtgärderna i stället kan ses som orsaker till hemlöshet. I den internationella forskningslitteraturen nämns härbärgeseffekter som en orsak till att människor blir kvar i hemlöshet.

Swärd tar upp massmedierna och hemlöshetsfrågan. Medierna har en stor makt i dagens samhälle och kallas för ”den tredje statsmakten”. Här har medialiseringen skapat ett beroendeförhållande mellan den politiska makten och medierna enligt ett flertal forskare. Detta är en viktig diskussion som Swärd här för.

Det som också är intressant är beskrivningen av framväxten och organisationen av gatutidningsrörelsen. Den bygger på hjälp till självhjälpsideologin. Genom att hemlösa förtjänar egna pengar på försäljningen slipper de att tigga och detta kan innebära en början till återanpassning till samhället. Själv tycker jag att Situation Stockholm är ett bra exempel där också innehållet i tidningen utgör påtryckningsinstrument till våra politiker att göra något åt hemlöshetsproblematiken.

En allvarlig kritik som jag har av Swärds bok är att den inte alls eller mycket perifert berör hemlösas ohälsa inklusive munhälsa, ej heller tar upp de mycket kraftiga neddragningar av slutenvårdsplatser inom både allmänpsykiatri och beroendevård som skett inom exempelvis Stockholms läns landsting under hela 1990-talet men

även fortsättningsvis under 2000-talet. Jag har beskrivit detta i två artiklar i Läkartidningen (nr 10 och nr 11 2009). I den första upplagan av Swärds bok från 1998 fanns avsnitt om avinstitutionaliseringen inom psykiatri med men har tagits bort i andra upplagan.

I slutet av 1990-talet bedrev en grupp forskare vid Socialmedicin Karolinska Institutet och Stockholms läns landsting fältstudier av hemlösa som resulterade i en rapport ”Socialt och socialmedicinskt klient- och patientorienterad verksamhet för utstötta grupper – en modell för klinisk intervention och forskning” (KI rapport 1998:2). Denna rapport lågt till grund för att vårdcentralen ”Hållpunkt” startade på Söder i Stockholm 2001.

2001 gavs forskningsrapporten ”En klinisk pilotstudie av 35 hemlösa i Stockholm” ut av en tvärvetenskaplig grupp forskare vid Stockholms läns landsting och Karolinska institutet. Rapporten medverkade till tillkomsten av en tandläkarmottagning vid ”Hållpunkt”. Vid ”Hållpunkt” har det under 2000-talet bedrivits och bedrivs socialmedicinska studier i samarbete mellan ”Hållpunkt” och Socialmedicin Karolinska Institutet.

2007 lade tandläkare Patricia de Palma fram en avhandling om ”Hemlösas munhälsa” med utgångspunkt från patienter i pilotstudien och ”Hållpunkt”. En socialmedicinsk avhandling om ”Hemlöshet och hälsa” lades fram av Ulla Beijer i april 2009 (året efter det att Hans Swärds andra

upplaga kom ut).

Sjukvårdspolitiska åtgärder som neddragningar av slutenvårdsplatser inom allmänpsykiatri och beroendevård har betydelse för att en del människor både hamnar i hemlöshet och också kan få svårigheter att komma ur denna situation. Dessutom finns det risker för att utsatta människor i större utsträckning kan hamna i hemlöshet med en sjukvård som i ökande utsträckning privatiseras och utlämnas åt vinstintressen och med en primärvård som överlämnas åt marknaden genom Vårdval inte minst Vårdval Stockholm.

Jag anser att den viktigaste insatsen för att minska hemlösheten är bostadspolitiska åtgärder. Samtidigt måste dock andra åtgärder som sjukvårdsinsatser till för att vi både skall få en del människor ur hemlösheten och för att vi skall förhindra att nya

medborgare hamnar i den. Varför nu Swärd i sin bok främst tar upp de sociala och sociologiska aspekterna på dagens hemlöshet utan att nämna aktuella socialmedicinska, odontologiska och vårdpolitiska aspekter är för mig något av en gåta.

Låt förhoppningsvis denna recension bli inledningen till ett närmare samarbete mellan företrädare för institutioner i socialt arbete och företrädare för socialmedicinska och odontologiska institutioner. Detta kan exempelvis ske genom gemensamma möten och forskningsansökningar. Jag vet att vi hade sådana samarbetsdiskussioner för ett tiotal år sedan. Nu är det hög tid att återuppta dem och gå till handling.

Jan Halldin
leg läk, med dr
jan.halldin@gmail.com

Svar till recensionen

Ett samhällsproblem kräver i första hand samhälleliga lösningar

Glömmer jag bort vissa perspektiv i min bok om hemlöshet? Innan jag försöker ge ett svar vill jag redovisa min syn på hemlöshetsutvecklingen och vad som legat bakom bokens framställning.

Frågan om vem eller vilka grupper som ska anses som hemlösa, hur de hemlösa ska behandlas och vilka perspektiv man ska välja för att förstå hemlöshetsproblemet har ständigt varierat under 1900-talet.

När den amerikanske forskaren Nels Anderson 1923 gav ut sitt klassiska verk *The Hobo: The Sociology of the Homeless Man* var det den hemlöse, geografiskt rörlige mannen, som fick illustrera dåtidens hemlösa. Vad som emellertid var nytt med Andersons forskning var att han utgick från ett